

Hamlet İsxanlı

MUSIQİLİ... ŞÖHRƏT AZARI

(hekayə)

Hamlet İsxanlının elmi və poetik yaradıcılığı ilə yanaşı onun nəşr olunmamış hekayə və romanları olduğu da məlumdur (bəzi müsahibələrdə buna toxunulub). "Xəzər Xəbər" üçün bir hekayəsini istədik. Həmin hekayəni məmnuniyyətlə oxucularımıza təqdim edirik.

Yazı-pozu adamları televiziya qarşısında vaxt keçirməyi itki sayırlar. Lakin insan işdən qayıdıb evdə bir az dincəlmək istəyəndə, adəti üzrə çay içəndə nəse bir şey görmək, tamaşa etmək və ya xoş musiqi eşitmək məqsədilə televiziyanın quyruğunu, yəni uzaqdan nəzarət cihazını qurdalamağa başlayır. Televiziya kanallarımızda qəribə oğlan və qızların, müğənnilərin, şizofreniyalı qadın və kişilərin iştirakı ilə baş alıb gedən dedi-qodu, zövq yoxsulluğu və ya hökumət siyasətinin arasıkəsilməz yeknəşəq təbliğatı, Füzulu demişkən, adamı candan usandırır. Nə yaxşı ki, dünya televiziya kanalları ilə doludur, baxıb seçmək imkanı var.

Yazı-pozudan bir az aralanıb özümə beş-on dəqiqəlik istirahət elan etmişəm, görək maraqlı bir şey varmı? Bax bu Avropa televiziya kanalının yeniliklərinə də, mədəniyyət xəbərlərinə də baxmaq olur. Aha, bu gözəl xanım kimdir? Fransızca danışır, bu ki məşhur aktrisa; teatr, televiziya, xüsusilə kinoaktrisa fəaliyyəti ilə sevilib, üstəlik, model kimi də tanınb, gözəllik mücəssəməsidir. Bu müsahibəyə baxacam. Möhtəşəm təbəssümü var, sanki ətrafa işıq saçır. Qəribədir, utancaq təsiri bağışlayır. Şərqliyə qəribə görünə də, yəqin ki, fransızlar arasında da, hətta onların aktyor və aktrisalari arasında da utancaq insanlar var. Niyə də olmasın, fransızlar adam deyillərmi?! Bu məşhur xanımın mehribanlığı və sadəliyi onun cazibə və məlahətini birə-yüz artırır. Onun çəkildiyi və baş rol aldığı məşhur filmin böyük uğur qazanmasını qeyd edən aparıcı "bu uğurun əsas səbəbi nədir?" sualını verdi. Aktrisanın cavabı qısa və gözəl idi: "Hadisə füsunkar Parisdə baş verir. Bu film ona baxanlara Paris və Fransanı kaşf etmək və sevmək imkanı verdi. Mən də o mühətin içində idim..." Digər sual aktrisanın Hollivudda (Hollywood) az görünməsi səbəbi ilə bağlı idi. Aparıcının "əminəm ki, siz Hollivuddan çox təklif alırsınız" sualına cavab aydın, dəqiq və təvazökar idi: "Yox, çox təklif almıram. Onların öz qeyri-adi güclü aktrisalari var. Həm də mən ingiliscə çox yaxşı danışmıram". Gələcək planlar haqqında da: "Gələcəyi proqnozlaşdırmağı sevmirəm, kino ilə bağlı olmayan kiçik layihələrim də var. Bir də ki, başqa şeylər də var: həyat, ailə, dostlar..."

Doğrudan da, xoşbəxtlik necə də sadə və əlçatandır: ailə, dostlar, ruhu sığallayan təbəssüm, şöhrətin korlamadığı, əksinə, daha da kamilləşdirdiyi bir insanla yaxından və ya uzaqdan tanışlıq, göz oxşayan dağlar, çiçək qoxusu, meşələrin pıçılması, çayların şırıltısı, dənizin lapalənməsi...

* * *

Ax... Bu ləyaqətli fransız xanımın yerinə özünü parlaq superulduz kimi qələmə verən, amma işığı olmayan, televiziyada tez-tez görünən, amma bayağılığı ilə acı təbəssüm doğuran bizim bəzi xanım qəhrəmanlarımız olsaydı... Oynadıqları solğun rol haqqında necə balağətlə danışırdılar. Nələr deyirdilər özləri haqqında?! Nələr deməzdilər ki?! Utanmazcasına özlərinin "Tanrı vergisi olan istedadları"ndan və "pərəstişkarları"ndan bəhs edirdilər. Azərbaycanlı olanda nə olar, içimizdə nə qədər desən utanmazlar var. "Sizi xaricdən dəvət edirlərmi?" sualına "əlbəttə, dəvətlərin ardı-arası kəsilmir, mən onları dəyərləndirməklə, seçməklə məşğulam" kimi ağ yalanla cavab verirdilər. Gələcək planlara gəldikdə isə, fantaziya-larını, yuxuda gördüklərini işə salar, sözlərə əzilib-büzülən vücudları ilə züvy tutardılar.

Niyə insanların bir hissəsi sadə və səmimi deyil?! Bəlkə sadəlik və səmimilik insanın hüceyrələrində və ya qanın tərkibində olan bir keyfiyyətdir - bəzilərinə var, digərlərinə yox?! Sadəliyi zəiflik, aşağılıq əlaməti sayanlar var; başqa cür desək, sadə olmağı bacarmayan, sadə olmağa gücü çatmayanlar var. Onlara görə sadə insan sirli və istedadlı görünür.

* * *

Telefonun səsi gəldi. Görüm kimdi zəng edən, tanışdımı? Televiziyadan Asifdir. Yəqin mənə öz programına - verilişə çağıracaq. Ziyalı adamdır. Danışılıqdır. Nəfəsini dərmədən o qədər səlis və düzgün danışır ki, sözləri əzbərləyibmiş kimi təsir bağışlayır. Bunun sadə izahı var: qabiliyyətlidir, təcrübəlidir və yəqin ki, programına yaxşı hazırlaşır.

Telefonu götürdüm. Asif hal-ahval soruşub mətləbə keçdi:

"Ayaz müəllim, çoxdandır bizə qonaq gəlmirsən. Musiqiçilərdən əlavə cəmi iki nəfər olacaqsınız, deyirəm yaxşı bir söhbət edək. İkinci adamın kim olduğunu soruşma, o da sizin kimi kimyaçıdır, ona da sizi dəvət edəcəyimi deməmişəm, istəyirəm hər ikinizə sürpriz olsun. Amma, xahiş edirəm, yox demə".

Televiziyadan, qəzet-jurnaldan, müsahibələrdən qaçan adam deyiləm. Amma çox zaman "bağışlayın, gələ bilmirəm" deməli oluram. Mövzudan, verilişin tipindən, aparıcının kimliyindən, müsahibələrinin kimlər olmasından asılı olaraq və nəhayət, vaxt qıtlığına görə televiziya dəvətlərinin çoxuna getmək istəmirəm və ya gedə bilmirəm. Lakin Asifin xətrinə dəymək olmaz, üstəlik, verilişi canlı, maraqlı və musiqilidir.

* * *

Veriliş canlıdır, gecikmək olmaz. İndiki zamanda bir yerə gedəndə, getdiyini yerə vaxtında çatmaq üçün yollardakı böyük şəhərlərin dərdi olan basırığı da nəzərə almaq lazımdır. Maşının sayı-hesabı yoxdur, əksəriyyəti də uzun və böyük minik maşınları; böyüklük iddiası şəxsi maşının böyük olmasını tələb edir. Üstəlik, yolları da tez-tez bağlayırlar.

Yol boyu maşınlara deyil, maşındakı insanlara baxmaq maraqlıdır. Kiminin ciddi görünüşü, kiminin qaşqabağı, kiminin də yorğun sifəti gözə çarpır. Güllümsəyən, gözüne sevinc, dodağına təbəssüm qonmuş adamlar nə azdır?! Nə olub bunlara görə? Hə, nə gözəl uşaqdır, sağ yanımda, bizimlə yanaşı cərgədə, azca irəlidə sürünə-sürünə gedən maşındakı balacarı deyirəm. Yəqin 4-5 yaş olar, qıvrımsaq, iri-gözlü oğlan uşağıdır. Maşının arxa-ikinci sırasında ayaq üstə dayanıb, o xanım (yəqin anasıdır) onu tutub ki, yıxılmasın. Uşaq gah üzünü şüşəyə dirəyir, gah da azca aralanırdı. Mənə baxdı, güllümsündüm, ona əl elədim. Uşaq gözünü qıydı, sonra o da güllümsədi, əllərini mənə doğru yelləməyə başladı. Mənə baxa-baxa gah bir, gah da o biri alını yellədir və yerində yırtılanırdı. Anası (hesab edək ki, o xanım onun anasıdır) bunu hiss edib, başını döndərdi və gözü mənə sataşdı. Nədənə, bir anlığa gözüni yumdu, açdı və xəfif təbəssümlə əvvəl uşağa, sonra mənə baxdı. İki ayrı maşında gedən iki böyük adam və bir uşaq arasında səssiz bir ünsiyyət qurulmuşdu, bundan da hər üçü xoşlanan kimi görünürdü. O maşın gedən sıra

bir qədər sürətləndi, mən geri qalmağa başladım. Uşaq təkidlə mənə əl edirdi. Bu anda ana uşağa, sonra mənə baxdı, uşağın balaca əllərini öz ovcunda tutaraq birləşmiş, qoşalaşmış iki əli yellədi və beləcə mənə salamatlaşdı (əslində, vidalaşdı demək daha doğrudur). Nə təbii, nə gözəl! Sağ olun! Mənə necə də xoş oldu!

Balaca bir şey, təbəssüm paylaşmaq, əl etmək qarşıdakı insana xoş anlar bəxş edə bilər.

* * *

Pillələrlə verilişin cərəyan edəcəyi ikinci mərtəbəyə qalxdım. Salonun giriş qapısına yaxınlaşanda Firidunu gördüm. Bəli, bu sürpriz idi. O da mənə baxdı:

"Baah! Ayaz...Heç ağlıma gəlməzdi ki, burda görüşəcəyik. A kişi, gör neçə ildə bir-birimizi görmürük".

Əl tutduq, əhvallaşmış dərəcəyə işi başladı:

"Ay Firidun, əməlli-başlı yekə kişi olubsan. Gənc sütül oğlan idin Moskvada olduğumuz, oxuduğumuz vaxtlar. Yox, indi də pis deyilsən, maşallah. Bilirəm Fransadasan. Nə vaxt gəlibsən? Darıq görək, nə var, nə yox?"

"Yaxşıyam, daha fransalı oldum demək olar. Anıma fransız vətəndaşlığını qəbul etməmişəm, Azərbaycan vətəndaşyam! Buralara da hərdən bir gəlirəm, gələndə də rayonumuza gedirəm. Sən gərək ki, bizim rayona gəlibsən, hə? Hə, əlbəttə, rayonda, toyunda Bakıdan gələnlərin adından çıxış etdin, yaxşı yadımdadır, yaxşı bir tost dedin".

Toya doğrudan da getmişdik, amma tost dediyim yadımda deyil; yaqın ki, demişəm. Amma orda şəhər düşmüş otların üstündə ayaqyalın gəzdirdiyim yaxşı yadımdadır.

"Mənim sənə ilə bağlı yadımda qalan ancaq və ancaq Moskva həyatıdır. Hə, Fred, necəsən?"

Firidun gəncliyində özünü "Fred" kimi təqdim etməyi sevirdi.

"Çox yaxşıyam desəm, inan! Bu yaxınlarda Yaponiyada idim. Kemometrika üzrə konfransda iştirak edirdim. Yaponiya möcüzədir. Olubsanımı orda?"

"Olmuşam, olmamışdan əvvəl uzaqdan sevirdim, oldum və sevgim şiddətləndi. Firidun, sən gərək ki, Moskvada elektrokimya ilə məşğul olurdun, səhv etməmişəm?"

"Düz deyirsən. Bir az sonra soyudum elektrokimyadan, təzə söz demək olmur orda. Klassiklərin və ya sənədən əvvəl gələnlərin kölgəsindən çıxmaq olmur elektrokimyada, bir elm sahəsi kimi maraqlı olsa da. Sonra Fransada fitokimya ilə maraqlandım, bir araşdırma qrupu vardı, onlara qoşulmaq istədim, bitkilərdən yeni maddə, daha doğrusu, dərman almaq üzərində çalışırdıq. Öz-özümə sanki orta əsrlərə getmiş kimi görünürdüm, ənənəvi tibb, əlkimya..."

"Dediindən belə çıxır ki, fitokimya ilə məşğuliyyətin də dayandı, eləmi?"

"Hə. İndi kemometrika üzrə tarunmuş mütəxəssisəm. Qardaşın gündə bir konfransda, gündə bir ölkədədir. Bu yaxınlarda bir kitabım nəşr olunub, göstərəcəm sənə. Sənin biokimyan nə oldu? Nüvə kimyasının da maraqlarıdır, yadımdadır. Hansında ilişdin qaldın?"

"O vaxt biokimya, həmçinin molekulyar biologiya və genetikə ilə çox məşğul oldum, əsasən öyrəndim desəm, daha doğru olar. Araşdırma da apardım, yazdım, pozdum. Get-gedə daha çox neyrokimya üzərində cəmləşdim, orda ilişdim qaldım demək olar. Bilirsən ki, neyrokimya bir çox sahələrin qovuşduğu yerdir, orda ilişib qalmaq xoşdur mənə".

Xoşbəxt insanları, yaqın ki, ancaq sevdiyi işlə məşğul olan, zəhmət çəkib bar dərəcələri arasında tapmaq mümkündür.

* * *

Mənim yaddaşında "ilişib qalan" o zamankı Firidun dəb sevən ("modabaz", "stilyaqa") və xeyli də özünü sevən, təvazökarlığı yaxına buraxmayan bir gənc idi. Bakıda oxuyurdu, tələbəliyin son ilini Moskvaya gəlmiş, burada diplom işi yazırdı. O vaxt mən də Moskvadaydım, aspiranturada oxuyurdum, indiki təhsil qanununun daxil etdiyi bərhad, eybacər terminlə desək, "kimya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru" adını alacaqdım araşdırmalarımın bir nəticəsi olaraq. Firidunun Bakıda bərabər oxuduğu bir neçə tə-

ləbə yoldaşı da eyni məqsədlə Moskvada idilər; əslində onların Moskvaya gəlməsini mən təşkil etmişdim, qoy əsl elmi mühiti görsünlər, gələcəyin təməlini atsınlar. Onlar qabiliyyətli və təvazökar uşaqlardı. Firidun da öz dostları kimi qabiliyyətli idi, haqqı danmaq olmaz, amma onlardan şıq geyimi, müasir rəqslərdə ustalığı, şəhərsayağı sərbəstliyi və əlbəttə ki, özündən razılığı ilə fərqlənirdi. Dostları onunla zara-fatlaşanda, "Freddən olmaz" deyəndə, o zarafatı davam etdirər və ya bəlkə də ciddiliklə "təvazökarlıq adamın inkişafına mane olur, yaşamaq mübarizədirsə, təvazökarlıq mübarizədən yayınmaqdır" deyirdi. Dissertasiya müdafiə edən, elmi ad alan bu gənclərin yolları ayrıldı; Firidun, necə oldusa, Fransada özünə iş tapdı, orada bir universitetdə dərs deməyə başladı, dostları isə digər, yaxın xarici ölkələrə dağılıdılar.

Firidun yaşlansa da, yaxşı görünürdü. Yənə də şıq geyinmişdi, açıq fildümlüyü rəngli pəncəyi, boynuna doladığı alabəzək şərfi və açıq rəngli düyməli ayaqqabısı ilə daha çox sənət adamına, aktyora və ya rəssama bənzəyirdi. Saçları seyrəkləşsə də, tam dazlaşmamışdı, qulaqlarının üstündən ox kimi kənara yönələn çal saçlar başındakı boya vurulmuş saçlara uyğun gəlmirdi.

* * *

Asif koridora çıxdı, bizi xoş təbəssümlə, "xoş gəldiniz"lə və yaxşı iş gördüyünə görə sevinən adam tərzi ilə qarşıladı:

"Ha, gördünüzümü sizə necə sürpriz hazırlamışam?! Yəqin çoxdan görtüşmürdünüz. Ya bəlkə də hardasa görüşmüşünüz, sizin işinizi bilmək olmaz, ikiniz də dünyanı gəzib-dolaşırsınız, maşallah. Gəlin içəri keçək, musiqiçilərimiz də var".

İşəridə, çəkiliş aparılacaq studiyada muğam qrupu və vokalçı xanım əyləşmişdilər. Kəfdə olacağıq! Muğam və mahnuların, opera ariyaları və romansların birlikdə, bir-birini əvəz edərək, bir-birini tamamlayaraq səhnədə yer almasından gözəl nə ola bilər?! Xanəndə gənc qız idi, deyəsən son vaxtlar keçirilən muğam müsabiqələrinin qaliblərindəndir. Onun ürkək, bir az da çaşqın baxışları ilə qarşılaşdım. Tarzən və kamança çalan da gənclərdi, onları tanıyıram, şövqlə çalır, çosub bir-birinə göz edir, qımışır, bir-birinə doğru əyilir, jestlər edir, biri o birinin ifasından vəcdə gəldiyini göstərməklə tamaşanın cazibəsini artırır-lar. Vokalçı isə sözlə təsviri zor olan bir xanım idi. Salamlaşdıq, musiqiçilərlə, həmçinin studiyada çalışan-larla "nə var, nə yox" işini görüb bir az şuxluq etdim:

"Kəfdə olacağıq. Asif müəllim! Bizə çox söz verməyin, biz bir-birimizi sözsüz də anlayırıq. Söz gül-ləşdirmək, sözləşmək yerinə gözüümüzü yumub şirin musiqiyə qulaq asağ deyirəm, musiqinin əsiri olaq".

Asifin və bizim qarşımızdakı masanın üstünə afişa və ya plakat kimi bəzəkli bir şey, bir kitab, əl ilə və çap hərfləri ilə yazılmış vərəqlər düzülmüşdü. Onları gözücü gördüm, düşündüm ki, afişa yəqin vo-kalçı xanımın hardasa keçirilmiş və ya yaxın zamanda baş tutacaq konsertinə aiddir.

Bizi oturmağa dəvət etdilər; Asif, təbii ki, mərkəzdə yer tutmuşdu, o, sağında vokalçı xanımı, daha sağda muğam qrupunu, özündən solda Firidunu və ondan solda, yəni sol-kənarda mənə əyləşdirdi. Firi-dun mənə doğru əyildi, astadan "təzə kitabım nəşr olunub, gətirmişəm, bax, bu da, yubileyim keçiriləcək, onun plakatıdır" dedi. Mən "nə yaxşı..., təbrik edirəm" deyib işarə ilə ona susmaq və proqramı başlayan Asifə qulaq asmaq lazım gəldiyini bildirdim.

Asif həmişə olduğu kimi nəfəsini dərmədən, səliqə ilə, sapa muncuq düzən kimi sözləri yan-yanə düzdü, vətənpərvər ifadələr işlətdi, seyrçiləri salamladı və muğama söz verdi. Mən qabıb-enən ahəng-dar musiqiyə qulaq asa-asa masanın üstünə nəzər saldım, başa düşdüm ki, hər şey - kitab, afişa, başqa nə varsa hamısı Firiduna aiddir; tənbellik etməyib özü ilə gətirib ki, Asif onu təqdim edəndə və tərifləyəndə o kağızlardan istifadə etsin. Deyəsən, hər şey əvvəlcədən planlaşdırılıb.

* * *

Muğam bitdi. Asif, əvvəlcə, çox da uzatmadan, musiqiçiləri təqdim etdi, sonra "bugün çox maraqlı qonaqlarımız var, hər ikisini, aziz dostlar, yəqin ki, tanıyırsınız, hər ikisi kimyaçı alimdir: dünya şöhrətli alim, Fransada işləyən həmyerliniz professor Firidun Sarıyev və yənə çox şöhrətli həmvətənimiz profes-sor Ayaz Bayramlı!

Şöhrət azarı bürüyüb cəmiyyətimizi. Seçdikləri, tərifləmək istədikləri şəxsi - kim olur-olsun, sənət adamı, idmançı, alim, fərqi yoxdur - "dünya şöhrətli" ünvanı ilə təltif edib göylərə qaldırır, ona elə keyfiyyət və sifətlər uydururlar ki, bu barədə yalnız xəyal etmək olar. Buralarda beləgət çökməyib, orta əsrlərin ruhu bizimlədir, ruhu şad olsun. Təkcə siyasətçilərimiz haqqında "dünya şöhrətli" sözünü işlətmirlər, onu da qorxularından. Bu məddahların ağına gəlmir ki, bizim "dünya şöhrətli"lərimizdən müqayisə-olunmaz dərəcədə yüksəkdə dayanan çox insanlar var ki, onlar barədə heç kim - nə özləri, nə də tarıx və dostları "dünya şöhrətli" ifadəsini işlətmirlər.

Yaxşı ki, mənim şöhrətimin qarşısına "dünya" deyil, sadəcə "çox" ifadəsini qoydu. Sosializmə inam itəndə Sovet cəmiyyətində "xarici" damğası olan az qala hər şeyə səcə qılınırdı. Xaricdə, xüsusilə Qərb ölkələrində yaşayıb işləyənləri izinə-tozuna, əyrisinə-düzünə baxmadan fərqli, daha doğrusu, yüksək sayanlar hələ də var.

Nə isə, görək başımıza nə iş gəlir. Görünür ki, bugün Asif və Fred əsasən Firiduna dünya şöhrəti möhürü vurmaqla məşğul olacaqlar.

"Firidun müəllim, kimyə gözəl və vacib elmdir, bəs siz kimyanın hansı məsələləri ilə məşğul olursunuz, hansı yeniliklər, ixtiralar, kəşflər etmişiniz? Qoy televiziya tamaşaçıları sizin öz ağızınızdan eşitsinlər" deyə Asif söz demək sırasını Firiduna verdi.

"Mən əvvəlcə sizin veriliş barədə bir-neçə söz demək istəyirəm. Gözəl verilişdir, hamu sevir, hamu gözləyir bu verilişi. Sizi təbrik edirəm belə ümumxalq məhəbbətinə görə, sizə daha böyük uğur diləyirəm. Əlbəttə ki, bu uğur televiziya rəhbərliyinin və sizin əməyiniz, qabiliyyətiniz nəticəsində qazanılıb və, əlbəttə ki, son vaxtlar ölkəmizdə baş verən müsbət proseslərlə bağlıdır. Qaldı ki, mənim məşğul olduğum elm sahəsinə - ona kemometrika deyirlər, kimyavi prosesləri riyaziyyat, statistika, kompüter elmləri vasitəsilə öyrənirəm. Gələcəkdə nə baş verəcəyini proqnozlaşdırıram. Həyatı və hadisələri anlamaq üçün çoxsaylı müşahidələri və dəyişənləri təhlil etmək lazım gəlir. Bilirsinizmi, gözümüz alışan üçölçülü fəza heç də hər şeyi izah edə bilmir".

Asif ehtiram dolu ehtiyatla "Eynşteyn dünyanın üçölçülü deyil, dördölçü olduğunu göstərdi" dedi və sarkı fikrinin təsdiqi və ya tamamlanması üçün növbə ilə mənə və Firiduna baxdı. Fred göyün yeddinci qatında idi və qəti aşağı enmək fikrində deyildi:

"Mənə heç dördölçülü fəza da bas etmir! Bilirsinizmi, Asif müəllim, mənim çalışdığım, mənim məskən saldığım fəzaların bir neçə min ölçüsü olur! Tibbdən başlamış idmana qədər tətbiqlərimiz var. Kitabımı görürsünüzmü? Baxın, xahiş edirəm yaxından göstərin, ingiliscədir, keçən il nəşr olunub. Mən dərslərimi fransızca deyirəm, kitabı isə ingiliscə yazmışam".

"Deməli ingiliscə də bilərsiniz", Asif sifətinə heyrət ifadəsi yapışdırdı.

"Bir neçə başqa dillərdə də danışa bilərəm, yaponca, almanca, xeyli italyanca, orta səviyyədə bildiklərimi heç saymıram".

"Maşallah! Fəxr etməliyik sizinlə, Firidun müəllim. Hə, Ayaz müəllim, necəsiniz? Firidun müəllimlə çoxdan tanışsınız, elə deyilmi?"

"Yaxşıyam, təşəkkür edirəm. Firidunla çoxdan - onun tələbə, mənim gənc tədqiqatçı olduğum zamanlardan tanışam, Moskvada bir yerdə olmuşuq. Elə o vaxt da Firidun gözüaçıq və zirək idi". Ürəyimdə ilişib qalan sözləri deyə bilməzdim: "o vaxtlar da goplayır, guya çox dil bildiyini iddia edirdi, dostlarının ifadəsincə desək, bilmədiyini, anlamadığını dilləri bilirdi". Fred müəyyən ifadələri və terminləri ezberləyib məclislərdə işlədirdi. Onu tanıyanlar qınışar, bəzən də "təbiişizlik edib" onu ifşa edərdilər. Elə həmin Fred dir, zaman dəyişib, o, dəyişməyib. "Qozbeli qəbir düzəldər" bir qədər kobud məsəldir, "zəncini yumaqla ağartmaq olmaz" daha yumşaq səslənir (qara dərililə dostlarım məni bağışlasın).

"Dünya şöhrətli" adını bol-bol paylayanların səxavəti nə ilə bağlıdır?! Bir səbəb tərif üçün seçilmiş adama yaxşılıq etmək istəyidir. Bu istək ürəkdən də gələ bilər, tərsinə - məqsədli olub əvəzində bir şey ummaqdan da. Hədsiz tərifin digər səbəbi bilməməzlikdir. Adamı yaxşı tanımamaq, adamın məşğul olduğu

sahəni yaxşı bilməmək, ümumiyyətlə, bu mürəkkəb dünyanın üzünü görüb, içini görməmək insanı çaşdırır...

Günəşin saçını hörə bilmirik
Zalımın dərşini verə bilmirik
Həyatın üzü çox tanış olsa da
İçini dərinədən görə bilmirik.

* * *

"Ayaz müəllim, bilirəm ki, sizin də kitabınız çıxmışdı xaricdə, ingiliscə. O nə haqqında idi?" Firidun baş qəhrəman olsa da, Asif məni də yaddan çıxarmır, bu "dünya şöhrətli" alimin yanında məni kölgədə saxlamaq istəmirdi. Mənimə vecinə deyildi.

"Hə, kitabların çoxdu, o cümlədən - müxtəlif ölkələrdə və müxtəlif dillərdə nəşr olunmuş əsərlər. Bunda təəccüblü bir şey də yoxdu, alimin işi kitab və məqalə yazmaqdı. Yəqin funksional neyrokimya haqqında kitabımı nəzərdə tutursunuz. Beyində gedən proseslərin kimyasını və biologiyasını başa düşmək istəyirik. Orada nə baş verir, düşüncə mexanizmi nədən ibarətdir, necə düşündüyümüzü kimya vasitəsilə anlamağa çalışırıq. Məsələyə baxın: beyin beyində nə baş verdiyini dərk edə bilərmi? Bu sahədə bil-mədiklərimiz dərya, bildiklərimiz dəryada damcı kimidir. Dünyanı anladıqca gördüyümüz işin nə qədər cüzi olduğunu görürük. Hər yeni tapıntı öz ətrafında bir yığın məchullar, neçə-neçə suallar doğurur. İrəlilədikcə bilmədiklərimizin sayı artır.

Dilə qaldıqda isə, bir zamanlar bizim elm dilimiz rus dili idi, indi ingilis dilidir. Bu gün əsasən ingiliscə oxuyub yazırıq. İngilis dili beynəlxalq ünsiyyət vasitəsidir, neyləyə bilərik ki?!"

Bu yerdə tərifləri dayandırıb, musiqiyə keçilməsini istədim (bu, tərifə dayandırmaq üçün çox təbii bir səbəbdə).

"Asif müəllim, muğama ləzzətlə qulaq asdıq, sağ olsun bu gənclər, əminəm ki, bir qədər sonra onlar daha da qızısaçaq, cüsa gələcəklər, muğamanın təbiəti belədir. Bəlkə vokalçı xanıma da meydan verək, yəqin ki, hamı gözəl canlı musiqi gözləyir".

Vokalçı xanım başını qaldırdı, bizə baxdı, gözlərində bir parıltı, üzündə xoş təbəssüm vardı:

"Sizə çox maraqla qulaq asırıq, çox sağ olun".

Bu, nəzakət xatirinəmi deyildi, ya səmimi sözdümü, bilmədim. Bu xanım surət gözəlliyi ilə deyil, duruşu və oturuşu, sadə və cəzbedici, eyni zamanda ötkəm ədəsi, iti baxışı ilə can verir, can alırdı. Cazibə qüvvəsi ilə özünə doğru çəkir, ləyaqəti ilə dayandırır, özü ilə ətraf arasında bir məsafə yaradır, sanki "yaxına gəlmə, məni yalnız uzaqdan sevə bilərsən" deyirdi. Bəzi qadınlar Günəş kimi uzaqdan işıq saçır, uzaqdan yandırır.

Asif vokalçı xanımı layiqincə təqdim etdi, onu çuxsa dəvət etdi. Xanım ayağa durdu, köksünü qabartdı. Nazik beli və dik döşləri ilə abidəvi görkəm aldı. Qadın nə qadın! Aydın, parlaq gözləri ilə ətrafa nəzər saldığı əslində ətrafın diqqətini öz üzərində cəmləşdirdi, sanki "məni görürsünüzmü" demək istəyirdi. Adətən kişilər əvvəl qadın vücudunun ayn-ayrı gözəl və həssas yerlərinə göz gəzdirir, sonra isə onu başdan ayağa süzürlər. Bu hal o haldan deyildi; biz üzə, gözə, dodaqlara, döşə, ayaqlara deyil, sadəcə onları bütövləşdirən müstəsna bir məxluqa baxırdıq, bütünlüklə, başdan-başa görürdük onu. Sinəsini də qismən örtən uzun, dizdən aşağı paltar da ona baxan gözləri bütövlə, tama baxmağa dəvət edirdi. Bir neçə addım atdı. Yeridi, nə yeridi! Mənə elə gəldi ki, bu xanımın qabarmış sinəsində onu çəkib irəli apararıq qeyri-adi bir qüvvə gizlənib. Tanrının ona bəxş etdiyi yerışı, duruşu və baxışları ilə meydan oxudu hamıya. Və Üzeyir bəyin ecazkar musiqisi ətrafa yayıldı, bizi və yəqin ki, cəmi seyrçiləri, dinləyiciləri xoşbəxtliyə qərş etdi. Qərş etdi sözü necə də yerinə düşür bu yerdə!

Firiduna doğru döndüm, bu qısa aralıqda onu unutmuşdum, bu xoşluğu onunla bölüşmək istədim, bu lətafət və həyəcan yəqin ona da sirayət etmişdi (Fredin qız-qadınları sevdiyi, onlarla rəqs etməkdən çox xoşlandığı yadımdadır). Qərşədir, indi nə olub ona? Sanki, nə musiqini eşidir, nə bu cazibəli xa-

mını görürdü. Aha, deyəsən, "daha vacib iş"lə məşğuldu, masarın üstündəki kağızları yerbəyer edir, Asifin qarşısına düzür, ona hansı ardıcılıqla danışmaq lazım gəldiyini göstərirdi.

Yüksək yaradıcılıq ehtirasının kişi-qadın arası eşq qüvvəsindən güclü olduğuna dair tarixdə və günümüzdə kifayət qədər misallar var. Lakin, adi şöhrətbazlığın, şöhrət azarının zərif, məxməri gözəllik qarşısında insanı necə kor etdiyini görmək heç xoşagələn iş deyil.

* * *

Vokalçı xanım çıxışını bitirdi, həmin məlahətli ədə ilə yerinə qayıtdı. Əl çaldıq, alqışladıq. Sənətkarın, səhnə adamının yaradıcılığı, həyatı, xoşbəxtliyi onun alqışlanması ilə birbaşa bağlıdır; idmançı və qismən siyasətçilər də gurultulu alqış olmadan yaşaya bilməzlər. Elm adamı isə əsasən həmkarlarının diqqətini, təqdirini, peşəkar rəyini üstün tutur, onların sözünü eşitmək istəyir.

Asif gözücü qarşısında yan-yanı dayanmış iki kağıza baxdı və növbəti hazır (rusların "dejurnıy" dedikləri) sualla Firiduna müraciət etdi, onun dəyirmanına su tökməyə davam etdi:

"Firidun müəllim, bilirəm ki, sizi çox qiymətləndirirlər, qədrinizi bilirlər. Eşitmişəm ki, yubileyiniz xüsusi qeyd olunacaq".

Firidun yenidən dirçəldi:

"Əvvəl onu deyim ki, şikayətim yoxdur, hər şey yaxşı gedir, işlədiyim universitetdə də, başqa yerlərdə də layiqincə qiymətləndiriblər məni, mükafatlandırıblar. Yubileyim münasibətilə konfrans keçiriləcək, mütəxəssislər toplanacaq, məruzələr dinlənəcək. Konfransda kimyaçılarla yanaşı fizik və riyaziyyatçılar, bioloq və həkimlər də iştirak edəcəklər. Budur konfransın plakatu, baxa bilərsiniz, məruzəçilərin adlarını görürsünüzmü, onları bir-bir sizə təqdim edə bilərəm, haradan gəlirlər, nə işin sahibidirlər. Bax..."

O, konfransda iştirak edəcək adamlar haqqında bir-bir geniş məlumat verməyə girişdi. Təcrübəli Asif bunun mühüm olmadığını, seyrçilərə maraqlı gəlməyəcəyini yaxşı başa düşdüyündən onu dayandırmalı və başqa tərəfə yönəltməli oldu:

"Görürəm, Firidun müəllim. Maraqlıdır, plakatın üstündə Qız Qalasının şəkli var, bəs bu nə deməkdir?"

"Bilirsinizmi, mən azərbaycanlıyam! Fransada yaşamağıma baxmayın, Azərbaycan vətəndaşıyam, Azərbaycan oğluyam!. Düşündüm ki, orada keçiriləcək yubiley konfransının afişasına Qız Qalasının şəklini qoysam yaxşı olar!". Firidun plakatu iki əli ilə başı üstünə qaldırdı: "qoy tamaşaçılarımız da görsünlər".

Asif mənə müraciət etdi:

"Nə deyirsiniz, Ayaz müəllim?"

Mən nə etməliyəm, nə deməliyəm? "Dəyirmi tarix", yəni 50, 60, 70,... kimi yaşların elm aləmində, alimlər arasında konfransla qeyd edilməsi adi, hər tərəfdə qəbul olunmuş bir hadisədir, tədbirdir. Belə bir tədbir şəxsən mənim də başıma gəlməli idi, sadəcə mən bunu istəmədim. Mənə görə 50 yaşın 51-dən və ya 60 yaşın 63-dən heç bir fərqi yoxdur, həmçinin hər hansı bir tədbirin mərkəzində olmağı sevmirəm, bundan həzz almıram, əksinə, sıxılıram. Qaldı patriotizmə, sağ ol, Fred, yaxşı fikirləşmişən. Canlı verilişdir, Asifin sualına cavab vermək lazımdır:

"Adam harda ölür-olsun kimliyini unutmur. Firidun müəllim Qız Qalası ilə bunu canlı nümayiş etdirir. O, məsələn, məşhur Şambor (Chambord) Qalasını da rəmz kimi götürə bilərdi, lakin bunu etməyib, öz şəklini sevdiyi Qız Qalasının fonunda görmək istəyib, sağ olsun".

Firidunun münasibəti də maraqlı oldu:

"Ayaz müəllim, o hansı Şamxor qalasıdır? Şamxorda elə böyük qala varmı?"

"Şamxor demədim, Fransada Luar vadisində yerləşən məşhur Şambor Qalasını yada saldım".

Firidun çaşdı, heç nə demədi. Mən Şamboru, yəqin ki, elə-belə yox, sezilməz bir əyləncə, bir oyun olaraq, dilxəşluq edərək ortaya atmışdım. Yoxsa bu Şambor hardan gəldi çıxdı ortaya?! Belədirsə, bunu daha yumşaq etmək olmazdı, ay Ayaz müəllim?! Amma, o da var ki, canlı verilişdə sözüümüzü tam öl-

çüb-biçməyə macal tapmırıq. Bu Şambor məsələsinin içində zarafatyana bir məcaz və ya cinas olsa da, Şambor, doğrudan da, zarafatsız tək Fransada deyil, dünyada tanınan bir qaladır və mən onu məşhur tarixi abidələrdən biri kimi yada salmışdım.

* * *

Asifin mənə müraciət etmək istədiyini duyub gözümlə onu musiqiçilərə, xalq musiqisi qrupuna doğru yönəltdim. O isə "sizə bir sualım var, ona münasibətinizi bildirin, sonra musiqiyə söz verək" deyib musiqi haqqında, elm və sənət arasında mövcud olan əlaqə barədə fikrimizi soruşdu. Mən verilişdə iştirak edən musiqiçilər haqqında bir neçə xoş söz dedikdən sonra insanı insan edən ağıl və hisslərin vəhdətindən danışdım, "iki mədəniyyət" adı ilə dövrəyə girmiş və təbiət elmləri mütəxəssisləri ilə humanitar düşüncə sahibləri arasındakı fərqi vurğulayan mülahizələrdən, musiqiçi və elm adamlarından qısa söhbət açdım. Fred suala fərqli münasibət göstərdi:

"Çalışacam ki, yubileyimdə Azərbaycan musiqisi də səslənsin. Qoy yubiley iştirakçıları mənim Azərbaycanımı eşitsinlər. Bilirsinizmi kimlər iştirak edəcək yubileyimdə? Bayaq yarımçıq qaldı, gəlin onların kim olduğunu, hardan gəldiyini bir-bir deyim, çox maraqlıdır. Onlar mənə həsr olunmuş konfransda böyük məmnuniyyətlə çıxış etmək, öz elmi nəticələri haqqında məlumat vermək istəyirlər. Onların iştirakı mənə hörmət əlamətidir, bunu mən çox qiymətləndirirəm".

Asif, yəqin ki, yenidən Firidunu bu fikrindən döndərməli olacaq. Telefon zəngi onu xilas etdi. Veriliş canlı idi, ona Azərbaycandan və xüsusilə xaricdən, yurd həsrəti çəkmiş adamlardan zənglər gəlirdi. Sözsüz ki, sadəcə "mən də varam" deyə zəng edənlər də olur, "daimi zəngçilər" də var, çox zaman, onlara zəng edib birləşdirir və onlar zəng etmiş kimi təsəvvür yaradırlar. İsveçdən bir azərbaycanlı xanım idi zəng edən: "mən hamını salamlayıram, dünya şöhrətli kimyaçımız Firidun müəllimə xüsusi hörmətimi bildirirəm, biz onunla fəxr edirik" dedi. Sonra vokalçı xanımdan bir "Qarabağ şikəstəsi" oxumasını rica etdi. Vokalçı xanım bilmədi nə desin, təəssüflə yanaşı təəccübünü də gizlətmədən "bağışlayın, mənim repertuarımda "Qarabağ şikəstəsi" yoxdur" dedi. Mən bu məsələni yoluna qoymaq, "Qarabağ şikəstəsi"nin vokala deyil, muğama aid olduğunu və xahişi xanəndə qıza ünvanlamaq olardı" demək istədim. Firidun mənə imkan vermədi, böyrümü dürtməli, sonra əlini qaldırıb uzaqları göstərərək "vallah, məni tərifləyən bu xanıma heç tanımıram, səsini ilk dəfədir eşidirəm, özü zəng edib" dedi. O, deyəsən, onu tanımayan bir xanımın zənginə öz dünya şöhrətinin təsdiqi və tərənnümü kimi baxırdı. Arada o, sanki özü haqda deyil, heyran olduğu başqa bir şəxs haqqında fikir yürüdüdü.

* * *

Tərifə daimi ehtiyac duymaq tamahın bir növüdür. Gözüdoymazlıq xoşbəxtliyin yolunu kəsir, insanı kübarlıq və kamillik aləmindən uzaq salır. Tərifə aludə olmaq ağla və zövqə vurulan zincirdir.

Tərif düşkünlüyü narkotik maddə düşkünlüyü kimi çox zərərli sayıldığına görə onun müalicəsinə fikir verilmir. Tərif alışqanlığı uzun sürür və sağalmaz, xronik xəstəliyə çevrilir. İnsanın iddiaları onun öz miqyasını çox-çox geridə qoyanda, nizam pozulur. Olduğundan çox böyük görünmək cəhdi həddini aşmaq deməkdir, təcavüzkarlıq nişanıdır.

Özünü tərif insanı sürüləşdirir, səmimiyyəti içindən yeyir, onu yox edir. Başqalarını aldadıb özü haqqında yanlış təsəvvür yaradan şəxs birinci özünü aldatmış olur. Artıq tərif - tərəfkeşlikdir, qərəzli münasibətdir, bölgünün bərabərsizliyidir, yerləri çəş-baş salmaqdır, ədalətsizlik əlamətidir. Həddini aşan tərif həqiqəti təhrif edir, elm adamı bunu etməməlidir, çünki elm həqiqəti dərk etmək üçündür.

Özünü möhkəm tərif etmək və ya təriflətmək kimlik böhranından, aşağı görünmək qorxusundan, həsəddən xəbər verir. Layiq olduğundan çox təriflənən də, bu tərifə yağdıran da bir-birindən asılıdırlar, azad insan deyillər.

Özünü mərkəzə qoymaq ləyaqəti buraxıb şərəf istəməkdir. Ləyaqət özü ilə yanaşı ətrafdakıları görmək, başqalarının maraqlarına hörmətlə yanaşmaq, öz hisslərini və nəfsini bir qədər cilovlamaq qabiliyyətidir. Tam ləyaqət hissi yalnız azad adamda ola bilər. Şərəf ləyaqətdən fərqli olaraq insanın fərqli görün-

mək yanğısıdır, qürurdur. Yekəxanahq isə qürurun korlanmış şəklidir, ətrafı saymamazlıqdır.

Tərif nüfuz gətirmir. Nüfuz tərifə ehtiyacı olmayan keyfiyyətdir, böyüklükdür.

* * *

Zəng edən xanımın xahişi ilə "Qarabağ şikəstəsi"ni oxumaq xanəndə qızın üzərinə düşsə də, o, özü istədiyini - "Segah təsnifini" oxudu. Gözəl oxudu, bəmi bəmdə, zili zildə. Həzin bəmdən rahatca zilə keçdi, orada xeyli gəzişdi, zəngulə vurdu, elə o yüksəklikdə də bitirdi, səsinin mələhətini və gücünü göstərdi. Xanəndəyə əl çaldıq, təşəkkür etdik. Bu arada Firidun daha iki kağızı Asifə doğru itələdi və astadan "bunlara da bax" dedi. Konfrans iştirakçılarının ikisinin adını çəkməklə kifayətlənməmişdi, bu işi tamamlamaq və özü haqda daha nəyisə yada salmaq istədiyi göz qabağında idi. Yəqin ki, Asifin onu şərəf lövhəsinə tam çıxara bilmədiyini düşünürdü. Mən həmin an "daha bir şey istəyirik, şübhəm yoxdur ki, televiziya seyrçilərimiz də bunu gözləyirlər, qulaq asmaqdan doya bilmirik" deyərək Asifə və vokalçı xanıma doğru döndüm. Firidun çox narazı idi, mən onun planını açıq-aşkar pozur, vaxtdan səmərəli istifadə etməsinə mane olurdum, amma o, mənim təklifimə açıq "yox" da deyərək bilmirdi (necə ki, mən onunla bağlı tərifnamələrə qarşı çıxa bilmirdim).

Vokalçı xanım yenə də başını və döşünü dik qaldırıb yüngül, nazənin addımlarla ortaya çıxdı. Ortaya çıxdı, elə bil ildırım çaxdı. Sanki tək bizi deyil, dünyanı valeh etmək, ovsunlamaq istəyirdi. Karmenin Habanerasını, araqızışdırıcı bu ariyanı şövqlə oxudu, sevən şıltaq qadın ehtirasını ustacasına nümayiş etdirdi. Bütün kişiləri ovlamaq məharətini göstərirdi sanki. O, xanəndə qız kimi çox gənc deyildi, amma yaşın hesabını unuduran, sanki ən ideal yaş dövrünü yaşayan bir qadın idi! Qədd-qamətini, əndamını, elastikliyi necə də vüqarla sərgiləyir və idarə edirdi! Onun ətrafında hiss olunan, az qala fiziki təsir göstərən bir cazibə sahəsi, fiziklər demişkən bir elektromagnit meydanı vardı. Ümumdünya cazibə qanunu və klassik elastiklik nəzəriyyəsi bu hadisəni, bu ləyaqətli ədanı izah etməkdə acizdirlər, sevgi kimyası da hələ yaradılmayıb.

Onun gözlərində açıq çağırış yoxdu, necə deyərlər, gözləri ilə bizi yemirdi. Qəti surətdə! O, vüqarlı və mağrur idi. O, qarşısında baş əymək istəyənləri görür, amma bunu üzdə hiss etdirmir, gözləri ilə "mən burdayam, mən varam, mən beləyəm, hünəriniz varsa mənə vurulmayın" deyirdi. Amma, içində belə enerji və yanğı olan bir xanım, əlbəttə ki, dəlicəsinə aşiq olmaq istedadına da malik olmalıdır!

Muğam qrupunun oğlanları heyranlıqla, xanəndə qız isə bir az qısqanclıq qarışıq heyretlə vokalçı xanımı seyr edirdilər. Bəli, gözəl qadın ulduz kimidir, işığı hər kəsə çatır, nurunu hamıya paylayır, hər kəsə ona möhtacdır.

"Gözəl musiqi ifa edildikdən sonra da içimizdə yaşamaqda davam edir, musiqidən sonsuz həzz almaq imkanı xoşbəxtlik əlaməti deyilmi?!" Yəqin ki, mən ətrafımı, televiziya məkanında olduğumu unutmuş bir vəziyyətdə idim, bu sözləri də ixtiyarsız, bir qədər fikirli-fikirli dedim...

* * *

Xanəndə qız, deyəsən, vokalçının çıxışını, onun zəfərini çağırış kimi qəbul etdi. Onun nəyi əksikdir, daha gəncdir, səsi də var, sənəti də. Meydana, oxuyanın qabağına çıxmaq tələb olunur. Şux, coşqulu bir şey oxumaq lazımdır. "Bayatı-Şiraz" səsləndi. Çoban qızı haqqında təsniflə başladı. Musiqinin ecazkar ritmi qeyri-ixtiyari hər iki əlimi yerindən oynatdı, yuxarı qaldırdı, bir an özümə gəlib əllərimi aşağı salsam da, barmaqların sözümə baxmadı, fortepiano dilləri üzərində gəzişən kimi oynamaqda davam etdi. Mən bu təsnifi kişi xanəndələrin ifasında daha çox eşitmiş və sevmişdim. Amma bu qız yaman qız imiş! Yaradıcı ehtirasını cilovlamır, tək səsi ilə deyil, qaş, gözü, dodaqları, sifəti, boynu, çiyinləri ilə ahəng yaradır, bir monotamaşa düzəldirdi. Oxuduqca qızıdır, öz ifasındanmı, ya mahının gözəlliyindənmi - bilmirəm, amma həzz alırdı, sifətində bir nəşə vardı. Qərribə, şux bir yanğı ilə "nə atam var, nə də anam" deyəndə gözlərini yummalı oldum, musiqi məni qoynuna almış, mənə layla çalır. Qız elə avazla, elə coşqu ilə oxuyur, elə xırdalıqlar edirdi ki, adamın qarın qaynayır, sümüyü oynayır, ürəyi vəcdə gəlir, fəxrle döyünür, gözləri dolurdu. Xüsusi əda ilə dediyi "ay aman", "vay, vay, vay", "aman-amman" keçid nidaları al-

tında sakit oturmaq çətin idi, sanki kimsə, nəse məni oturdugum yerdən dartıb qaldırmaq istəyirdi. Eh, efir deyil, bir çəmənlə olsaydı, o yana-bu yana var-gəl etsəydim, diz çöksəydim, otların üstündə uzansaydım... "Bayatı-Şiraz"ı Fizulinin qəzəli ilə oxudu, içimdə bir cərəyan törətdi, cismimi titrətdi. Qız yenidən "çoban qızı"na qayıtdı, seve-seve ona yoldaşlıq edən, dəm verən çalğıcılarla həmahəng yavaşdı və dayandı. Bir an gözlərini yumub açdı, əli ilə saçlarını daradı və mütəəssir və məmnun baxışlarla bizi süzdü. Vokalçı kimi ədalət olmasa da, gözəl idi, gənc idi, oxumağı ilə adamı haldan - hala salıb sərxoş edə bilirmiş.

Sanki buludlardan endim, ayaqlarım yerə toxundu, nəşədən ayıldım. Firiduna baxdım. Gözümə yazıq kimi göründü. Deyəsən, o, ətrafdakı möcüzəni görmürdü, nə ecəzkar musiqi, nə məlahətli qız-qadın gözəlliyi ona çatmamışdı. Düşündüm ki, gözlərinin açılması üçün ona təbiətin qoynuna getmək, şöhrət zəhəri əvəzinə təmiz dağ havası udmaq lazımdır.

Nəfəs alan, gözləri görən insan - xoşbəxt deyilmi?! Gözümüzü, qulaqlarımızı və düşüncələrimizi geniş açaq, dünyanın xoş ahəngini görək, duyaq, ətrafımızda sərgilənən gözəlliklər gözümüzü, qəlbimizi, zövqümüzü oxşasın, təbiətə qovuşaq... Zəhmətkeş qarışqalar, ağıllı arılar, quşlar, ağaclar və otlar, sadə insanlar - hamısı bizimlədir, onlara nəzər salaq, onlarla söhbət edək, dərdləşək... Biz ki, aləmin hey-rətəməz rəngarəngliyi içindəyik. Biz ki, səadətə bürünmüşük...

* * *

Vaxta qiymətli özreklam vaxtı kimi baxan Fred hər halda vaxt itirməmiş, Asifin köməyi ilə "dünya şöhrəti"ni millətə təqdim edə bilmişdi. Sonda yenə Asifə, verilişə və rəhbərliyə təriflər yağdırdı. Bəli, sən məni təriflə, mən də sənə. Asif proqramı necə başlamışdısa, eləcə səliqə-sahmanla yekunlaşdırdı - bəlagəti də yerində olmaqla. O biza, biz ona təşəkkür etdik. Gələn görüşlərədək.

"Gəlsəniz bir çay içək, nə deyirsiniz? Siz hər zaman ələ düşən adamlardan deyirsiniz" deyərək Asif biza baxdı. Bu dəvət mənim ürəyimdəndi:

"Məmnuniyyətlə! Amma musiqiçilər də bizimlə olsun, məclisimiz tam tərkibdə davam etsin. Hə, uşaqlar?"

Burada "uşaqlar" sözü münasibət kifayət etmədiyini düşünərək, daha bir müraciətə ehtiyac duydum

"Xanımlar nə deyir?"

Xanımlar gülümsəməklə etiraz etmədiklərini bildirdilər. Təzən, bu istedadlı gənc, özünə məxsus ədəblə münasibət göstərdi:

"Sizin kimi ziyalılarla birlikdə olmaq bilirsiniz biza necə xoşdur?! Sizinlə lap dünyanın o biri başına da gedərik".

Asif vokalçı xanımla bizi qoltuqlu kürsülərdə, gəncləri isə stullarda dairəvi şəkildə aylaşdırdı. İki kiçik masanı bir-birinə birləşdirib ortada kvadrat şəkilli masa düzəltdi, onun ətrafında üz-üzə, göz-gözüyə yer tutduq. Çay sifariş olundu. Bu ekransız xudmani məclisi açmaq, deyəsən, mənim öhdəmə düşür:

"Sağ olun, siz öz gözəl ifanızla gözəl ənlər yaşatdınız biza. Sizi bütün duyğu orqanlarınızla hiss edirdim, musiqini eşitməklə kifayətlənmiş, fasiləsiz axını, dalğaları, rəngləri görürdüm sanki. Musiqinin dadını və qoxusunu duydum. Qəlbimizi, ruhumuzu oxşadınız, böyük zövq verdiniz! Biz isə..., ayıb olsun biza - ancaq öz uğurlarımızdan, şöhrətimizdən, həm də ələ-bələ yox, "dünya şöhrətimiz"dən dəm vurduq. Halbuki, siz deyən bir şöhrət sahibi də deyilik".

Bu sözləri dedim və özümü çox yüngül, çox rahat hiss etdim, sanki yerləri səhv düşmüş nələrisə qayıtarıb yenidən öz yerlərinə düzəldim. İlhamla gəlmiş, ruhlanmışdım, başım da, dilim də işləyirdi:

"Dünya şöhrətli olmağa layiqli namizətimizi - Üzeyir Hacıbəyovu dünya şöhrətli edə bilməmişik. Onu xarici ölkə konservatoriyalarında öyrənmirlər, özü və əsərləri Azərbaycanda sonsuz dərəcədə sevil-sə də, klassik əsərləri səhnədən düşməsə də, xaricdə çox ifa olunmur".

Firiduna doğru əyilib onun təsdiqini istəyən şəkildə davam etdim:

"Firidun müəllimlə Moskvada oxuyanda da, sonralar da çox böyük elm adamları, dahilər görmüşük. Çox sadə və çox təvazökar o şəxslər adətən bacardıqlarından deyil, bacarmadıqlarından danışırdılar. Onların necə təvazüdü etdiklərinin, dəfələrlə "heç nə anlamıram" demələrinin şahidi olmuşuq".

Firidun fikirli görünürdü, dillənmədi. Ortağa sükut çökdü, yəqin hamı yorulub.

Elm adamı olmayan əksər insanlar elmi yaxşı anlamır, amma onun çox vacib və faydalı olduğunu qəbul edirlər. Burdan istifadə edən bəzi elm adamları öz məhdud qabiliyyətlərini şişirdib bənzərsizlik, hətta dahilik iddiasına yoluxurlar.

* * *

Öz ifası ilə həzz verdiyini dərk edən və bundan məmnun, məsud görünən vokalçı xanım sükutu pozdu:

"Ayaz müəllim, görkəmli insanlar öz böyüklüklərini dərk etmirlərmi? Və onların tərifi ehtiyacları yoxdurmu?"

Xanımın bu maraqlı sualına qısaca necə cavab verəcəksən, ay Ayaz müəllim?

"Başqaları tərəfindən bir qədər təriflənmək arzusu günah deyil, başadüşüləndir, təbiidir; bir uğur əldə edilibsə, niyə onu başqa adamlar bilməsin, bəyənəsin?! Adamın azca dilxəşluq etməsi, balaca və ötəri özünütərifə, yəni özünü təqdimə yol verməsi də arlaşılandır. Amma tərif həddini aşanda xəcalət hissi kütləşir və içəri mikrob düşür. Bizim adamlar özlərini və başqalarını tərifləyərkən kiçik cizgilərlə, bir neçə söz və işarə ilə kifayətlənə bilmir, ölçülərdə ifrata, artıqlığa yol verir, qeyri-adi məcazlara baş vurur, bəlağətin zilinə qalxırlar. Hər kəs, əlbəttə, aşağı-yuxarı nəyə qadir olduğunu bilir. Lakin görkəmli alimlər onlardan daha böyük və ya onlar kimi istedadlı olan alimlərin, dahilərin işini, yolunu davam etdirirlər; yəni onlar məşhurların ortaya atdıqları böyük ideyalardan bəhrələniirlər. Bu, mənəm-mənəmliyə, yekəxanalığa izn vermir. Məsələnin başqa tərəfi də var. Ovçu ovun izinə düşüb onu əldə etmək istəyəndə hansı hissləri keçirirsə, alim yenilik izinə düşüb kəşf ehtirasına qapılındaq oxşar, amma qat-qat daha böyük, daha dərin, daha şiddətli, daha uzunsürən hisslər keçirir. Bu eşq, bu ehtiras digər ehtiyacları, istəkləri unutturur. Şairinə desək, mənəvi və ya yaradıcı gücün zirvəsində dayanan, sinəsini gərüb azad nəfəs alan, uzaqlara boylanan şəxs aşağılarda eşələnən mənəm-mənəmlik qurduğunu görmür".

Deyəsən, vokalçı xanımın sehnədə olduğu kimi bu söz meydanında da sinəsi dolu idi: "Ayaz müəllim, mən Üzeyir bəyin tək musiqi sənəti ilə deyil, bir sıra məqalələri ilə də tanışam. O, kim olduğunu, musiqimizə nə yeniliklər gətirdiyini yaxşı bildirdi, amma, eyni zamanda onun çox təvazökar və qayğıkeş insan olduğu da məlumdur".

Söhbətin bu məcrasında Firidun fəal deyildi. Mənəim Moskva elm mühiti ilə bağlı müraciətim belə onu yerindən tərpətməmiş, dilləndirməmişdi. Nəhayət, o da söhbətə qarışdı:

"İndiki qarmaqarışıq dövrdə gənc nəslə örnək lazımdır. Həmçinin xalqımızın hər sahədə böyük uğurlar qazandığını göstərmək üçün tarımmış adamlarımızı tərifləmək, hətta, lazım gəlsə, ideallaşdırmaq günah deyil, əksinə, bu lazımdır. Götürək elə tarixi şəxsiyyətlərimizi - məgər onları ideal, dahiyənə insanlar kimi göstərməyə çalışmaq vətənpərvərliyə xidmət etmirmi? Bir də elə çıxmasın ki, şöhrət azarı dediyiniz şey elə bizə xasdır, başqa yerlərdə yoxdur.

Söhbətin bu yarım-elmi şəkil alması yanımdakı musiqiçiləri çətin məmnun etsin. Möhtəşəm musiqidən sonra bu əxlaq və tarix fəlsəfələri darıxdırıcı deyilmi? Amma Firidun yaralı yerinə toxumuşdu.

"Mən hamının müqəddəs olduğu bir cəmiyyətdən, yəni utopiyadan danışmıram. Əsla! Günahkarlar həmişə müqəddəslərdən çoxdur, bunu bilirəm. Şöhrətpərəstlik, düz deyirsən, bütün dövrlərdə və bütün məkanlarda olub və var. Lakin onun təzahür şəkilləri fərqlidir. Bizdə şöhrət düşkünləri çoxdur və böyük əksəriyyəti də gördüyü işi və gerçək qabiliyyəti ilə müqayisəyə gəlməyən böyüklük iddiasındadır. O ki qaldı vətənpərvərlik naminə tarixi şəxsiyyəti və ya bu günkü doğru-yalan qəhrəmanlarımızı şişirtməyə və vətən tarixini parlaq rəngə boyamağa - məgər bu, tarixi saxtalaşdırmaq deyilmi?! Yəni, gənclərə uydurulmuş yalandan ibarət tarix dərsi verək, eləmi? Tarixi şəxsiyyəti olduğu kimi təsvir etmək, onun tutduğu yeri olduğu kimi vermək, tariximizi olduğu kimi yazmaq və öyrətmək - doğru olan bu deyilmi?"

Asif görünür mənəim qızıışdığını sezdi ki, zarafata keçdi:

"Alim məclisi belə olar! Haqiqət mübahisədən doğur. Çay məclisi isə dostluq, yaxınlıq deməkdir.

Çayınızı soyutmayın. Efir görüşümüz bitmiş, amma onun iştirakçıları ortaya maraqlı mövzular atır, məclisi davam etdirirlər. Deməli, pis işləməmişik...”

Asif düz işarə vurur, məsələni sakitcə bağlamaq lazımdır:

“Asif müəllim, indiki zamanda bütün dünya ilə, tanıdığımız və tanımadığımızla ünsiyyət qurmaq imkanı var - internet, mobil telefon və ya televiziya vasitəsilə. Amma, həmin vasitələrlə insanları həm də çaşdırmaq, aldatmaq olur. Təəssüf ki, yalana xüsusi bəzək vurmaqla ona maraqlı, hətta inandırıcı görünüş vermək mümkündür. Əvvəllər isə yalanı ancaq qonşulara, iş yoldaşlarına, bir sözlə, yaxında olanlara söyləmək olurdu. Bizi dünyaya bağlayan texnologiyaya eşq olsun!

* * *

Gənc xanəndə qız xanəndələrə xas adəb və ehtiramla oturmuş, qulaq asır, lakin danışırmıdı. Ona tərəf döndüm:

“Gözəl oxudun, çox gözəl! Repertuarın necədir, nəyə üstünlük verirsən?”

Qız cavabında canlı verilişdə baş verən hadisəni yada salaraq üzrxahlıq etməyi də unutmadı:

“Siz sağ olun! Muğam sevenslərə xidmət etmək borcumuzdur. Siz Allah bağışlayın məni, günahımdan keçin, “Qarabağ şikəstəsi”ni oxumadım, nəse o havaya köklənmişdik,” - o, sözünün təsdiqi üçün yoldaşlarına baxdı, onlar gülümsəməklə kifayətləndilər.

Mən kəmənd atdım:

“Bəs “Kəsmə şikəstə” ilə aranız necədir? Mən onu çox sevirəm, “Qarabağ şikəstəsi”ndən daha çox. Qarabağ şikəstəsi zildədir, sanki yalçın qayalı, sıldırım zirvədəsən. “Kəsmə şikəstə” oxunanda isə elə bil dağ döşündə, səfəli, gül-çiçəkli çəməndə bulaq başındasən. Məhruda deyilmişkən (boğuş səsimlə astadan zümzümə etdim):

Zilə qalxa bilməsək də
Məhrını pəsdən demək də
Könlümüzün istəyidir.
Vəsif etsək də zirvələri
Dağın ən səfəli yeri
Gül-çiçəkli atəyidir...

Fatma xanım “Kəsmə şikəstə”ni necə də gözəl ifa edirdi, necə məlahət və həzinlik vardı onun ifasında, adamı kövrəldirdi”.

Tarzən zənnlə xanəndə qıza baxdı, qız başı ilə razılıq işarəsi verdi və “Kəsmə şikəstə”ni başladılar. Kimi ürəyində, kimi astadan dodaqlarını tərpedərək şikəstəyə qoşulduq. Mənə elə gəldi ki, hamı təsirlənmişdi.

Gənc musiqiçilərin “ürəyiniz daha nə istəyir?” sualına “hamuya hər şey üçün təşəkkür edək; bu günün kefi keçib-gedən deyil, içimizdə yuva saldı, “Kəsmə şikəstə” ilə, onun layla hərarəti ilə yavaş-yavaş evə hərəkət etmək lazımdır” dedim. Vokalçı xanım “layla hərarəti” sözünə görəmi, ya doğrudan tələsdiyi üçünmü - bilmirəm, “evdə uşaqlar gözəyir, gedək; sizinlə bir yerdə olmaq, sevdiyiniz musiqi parçalarını ifa etmək, sizi xoşal etmək - əlimizdən gələn budur, həmişə xoş gününüz olsun!” dedi.

Salamatlaşıb yola düzəldik.

Səadət nə qədər də sadədir - ana və uşaq sevinci, evə gedən yol, çörək dilimi, təzə biçilmiş şirin ot qoxusu, mavi göy və Günəşin ilıq nəfəsi, Ay və ulduzlarla bəzənmiş gecə, musiqi nəşəsi, kitab oxumaq kefi və sadəcə var olmaq...

SON